

vázlat a hitleristák által megszállt szovjet területekről nyújt áttekintést. A másik vázlat a hitleristák kelettel foglalkozó hadigazgatási szervezetének felépítését és szovjetunióbeli területi megszállását szemlélteti (144 o.). Végül a 192. oldalnál levő illusztráció a fasiszták által megszállt szovjet területek felszabadításának sematikus vázlatát

adja az 1941—1942-es téli időszakról a szovjet hadsereg 1944-es hadjáratáig.

Norbert Müller munkája nélkülözhetetlen mindazoknak, akik mélyrehatóbban kívánják megismerni a második világháború és ezen belül a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának történetét.

Godó Ágnes

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

VOENNO ISZTORICSESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió) 1971. 10—12. sz. — Az 1971. évi utolsó három szám jelentősebb tanulmányai szinte kizárólag általánosító, elméleti jellegűek, vagy a hadtudomány egy-egy kérdésével foglalkoznak. Első helyen említjük meg V. ZEMSZKOV: „A hadászati tartalékok létrehozásának és felhasználásának néhány kérdése” (10 sz. 12—19. o.) c. munkáját. Egy hónappal a német támadás előtt a Hadügyi Népbiztosság és a vezérkar egy sor intézkedést fogantatosított abból a célból, hogy nagy hadászati tartalékokat hozzon létre a nyugati katonai körzetek mögött. Az 1941. május 13-i direktíva úgy intézkedett, hogy a 19., 21. és a 22. hadsereg az észak-kaukázusi, a Volga menti és az uráli katonai körzetből, a 25. lövészhadtest pedig a harkovi körzetből vonuljon a Nyugati-Dvina és Dnyeper vonalára. A 16. hadsereget a Bajkálon túlról helyezték át Ukrajnába. Ezek az erők alkották volna a 20., 24. és a 28. hadsereggel együtt a Szovjet Fegyveres Erők második lépcsőjét, amelynek feladata az első lépcső tevékenységének kifejlesztése lett volna. Ezeket a tartalékokat azonban nem a terv szerinti ellentámadásra, hanem védelemre kellett felhasználni. Mivel július elején már csak a 16., 24. és a 28. hadsereget nem vetették be, sürgősen új tartalékokat kellett tehát létrehozni. Ezek a háború eső szakaszában főként új alakulatok felállítása útján jöhettek létre, mert a veszélyeztetett határvidékekről nem lehetett elvonni az erőket. Az 1941. nyári—őszii hadjáratban

a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása tartalékából 291 hadosztályt és 94 dandárt irányítottak az arcvonalra.

A továbbiakban a szerző részletesen elemzi a tartalékok felhasználását az első szakasz hadműveleteiben. A háború második szakaszában ezeket főként az arcvonalról kivont egységek-ből és kisebb részben új alakulatokból képezték. A háború harmadik szakaszában a főhadiszállás tartalékait lényegében már csak a harcból kivont hadtestekből, hadseregekből, esetenként egész frontokból hozták létre. (Pl. a krími és a karéliei hadműveletek befejezése után tartalékba helyezték a 4. Ukrán és a Karéliei Frontot.) Befejezésül a szerző megállapítja, hogy a Nagy Honvédő Háború tapasztalatai alapján korszerű háborúban nem lehet sikeres harcot vívni nagy hadászati tartalékok és azok mesteri felhasználása nélkül. A szovjet főparancsnokság tartalékából 1022 lövészhadosztályt, 249 lövész- és 264 harcoksidandárt használtak fel.

Ugyancsak általánosító jellegű A. SZIDORCSUK: „A csapatok harctevékenysége nagyvárosok elfoglalása idején” (10. sz. 20—27. o.) c. tanulmánya. A nagyvárosokban folytatott támadóharc a harctevékenység egyik legbonyolultabb formája, mely gondos előkészítést igényel. A nyílt terepen folyó harctól eltérően, itt rendkívül lelassul a támadás üteme, csökken a mélység és az arcvonal szélessége. Az 1936. évi harcászati szabályzat, valamint az 1939-es szabályzattervezet megköveteli az összefegyvernemi magasabbegységek

és egységek mély harcrendjét (2—3 lépcső) és komoly támogatás biztosítását. A szovjet hadsereg nagy tapasztalatokat szerzett Breslau, Budapest, Königsberg, Bécs, Berlin stb. elfoglalása idején, amelyek közül Budapest, Bécs, Berlin elfoglalása hadászati jelentőségű volt.

A szovjet hadvezetésnek mindig az volt a véleménye, hogy egy nagyváros megrohamozása — végső esetben alkalmazandó módszer. Az elfoglalásnál a hadműveleti manőver különböző fajtáit alkalmazták. Az esetek többségében igyekeztek bekeríteni a várost az ellenséggel együtt. Ezután következett a megsemmisítés (Budapest, Poznan, Breslau, Berlin). Amikor a teljes bekerítés azonnal nem sikerült, frontális támadást indítottak a város ellen, és a támadás kifejlésztésének eredményeként érték el a bekerítést (pl. Danzig). Az egységek és magasabbegységek harcrendje rendszerint kétlépcsős, az összefegyvernemi hadseregek hadműveleti felépítése pedig egylépcsős volt, erős összefegyvernemi tartalékok kikülönítésével. A városban vívott harc sikere érdekében önálló kis rohamosztásokat és rohamcsoportokat képeztek. Az utóbbiba pl. rendszerint a következő erők tartoztak: szakasz—század erejű gyalogság, 1—2 műszaki raj, 3—6 lángszóró, 2—3 vegyvédelmi katoná füstfejlesztőkkel és gyújtóeszközökkel, páncélelhárító raj, 3—4 löveg, 2—3 harckocsi vagy önjáró löveg. A csoportot jól felszerelték kézigranátókkal, gyújtópalackokkal, késekkel. A csapatok mesterialan használták ki a nagyvárosok földalatti építményeit, a csatornákat, de Berlinben pl. az ellenség is jól alkalmazta ezeket a hátbatámadáshoz. A szerző ezek illusztrálására sok példát hoz fel a Nagy Honvédő Háború helyséharcainak történetéből.

A szovjet légierők Nagy Honvédő Háború alatti tevékenységével foglalkozik I. TYIMOHOVICS: „A légierők hadműveleti művészetének néhány kérdése” (11. sz. 12—21. o.) c. tanulmánya. A szovjet légierők jelentős szerepet játszottak az ellenség megsemmisítésében. Elpusztítottak 57 ezer repülőgépet, ami az ellenséges légierők összes veszteségeinek 62⁰/₀-a, a szovjet—német arcvonalon elszenvedett veszteségeinek pedig 74⁰/₀-a. A háború alatt kb. 4,5 millió harci felszállást

hajtottak végre. A hadászati légi főlénynt a háború első szakaszában még nem sikerült biztosítani. A helyzet a második szakasz elejére kezdett megváltozni, amikor a szovjet légierők mennyisége növekedett és minősége jelentősen javult. A hadműveleti főlényért folytatott légi harcokban (Moszkva, Sztálingrad, Leningrad, Észak-Kaukázus, Kubán, Kurszk stb.) az ellenséges légierők nagy csoportjai semmisültek meg. Ez meggyengítette a fasiszta légierőket és 1943 nyarán ennek eredményeként sikerült elérni a hadászati légi főlénynt.

A hadműveleti sikereket sok tényező segítette elő. A főhadiszállás ügyelt arra, hogy a szovjet légierők a főirányban végrehajtott csapásoknál mindig számbeli fölényben legyenek. Moszkvai ellentámadás: 760—600, Sztálingrad: 1350—1216, kurszki ellentámadás: 4300—2100, belorussziai hadművelet: kb. 5000—1350, berlini hadművelet: 7500—3300.

Az erők megőrzése szempontjából igen jelentős volt a repülőterek jó álcázása, decentralizálása, a védelem jó megszervezése. Míg a szovjet légierők a háború első napján 800 gépet vesztek a földön, 1942. január 1.—1945. május 9. között, vagyis csaknem 3,5 év alatt csupán 691-et.

A háború folyamán a légi uralom megszerzése céljából légi hadműveleteket hajtottak végre — összesen kilencet. Ezeknek az volt a közvetlen céljuk, hogy rövid idő, néhány nap alatt nagy veszteségeket okozzanak az ellenséges légierőknek.

A légi uralomért vívott harc fő módja az ellenséges gépeknek légi harcban és a repülőtereken való megsemmisítése volt. Az 57 ezer gép közül 44 ezer pusztult el légi harcban, 13 ezer a repülőtereken. A lelőtt gépekkel együtt elpusztult a személyzet 70—80⁰/₀-a is. A német repülőgépgyárak és a kiképző bázisok egyrészt a távoltság miatt elérhetetlenek voltak, másrészt sok közülük a föld alatt működött, tehát nagyrészt sebezhetetlenek voltak az angol—amerikai légierők számára is. A fasiszták repülőgépgyártása ezért 1944-ig bezárólag növekedett, így a légi uralom kivívásában a szovjet légierők játszották a fő szerepet.

A továbbiakban a szerző elemzi a légierők más feladatait is, a száraz-

földi csapatok támogatását a támadó és védelmi hadműveletekben, az ellencsapásoknál.

Egy új fegyvernem kialakulásának rövid történetét foglalja össze N. KRILOV: „Hadászati rakétacsapatok” (11. sz. 3—11. o.) c. írása, mely a rakétacsapatok és a tüzérség napja alkalmából jelent meg. A Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége 1944. október 21-én hozott határozatot arra vonatkozóan, hogy november 19-én minden évben megünneplik a tüzérség napját. A háború alatt 1 millió 200 ezer tüzért tüntettek ki, több mint 1800-an kapták meg a Szovjetunió Hőse kitüntetését, 515 tüzéralakulat érdemelte ki a „gárda” elnevezést. Ennek a tüzérségnek a hagyományait folytatják a rakétacsapatok. Az első ballisztikus rakétát a háború után állították elő, s a magfegyverek újabb követelményeket vetettek fel. A Szovjetunióban 1957-ben próbálták ki a világ első interkontinentális ballisztikus rakétáját, amely véget vetett az Egyesült Államok sebezhetetlenségének. Jelenleg a Szovjetunió olyan hadászati rakétákkal rendelkezik, amelyeknek gyakorlatilag korlátlan a hatótávolságuk és hatalmas erejű termonukleáris töltetet képesek szállítani.

A rakétacsapatokat a háború után kezdték szervezni, az első ilyen alakulat 1946. július 15-én jött létre, 1960-ban pedig megtörtént a hadászati rakétacsapatok önálló haderőnémmé való átalakítása.

A továbbiakban a szerző a szakemberképzés megszervezését, valamint a teljesen új követelményeknek megfelelő kiképzési módszerek kidolgozását ismerteti, és méltatja azt az önfeláldozó munkát, amelyet a haderőnem személyi állománya végzett a technika elsajátítása és a harckészültség fokozása terén.

1941. decemberének nagy eseményével két munka is foglalkozik. Az egyik D. MURIJEV: „A szovjet hadászat néhány kérdése a moszkvai csatában” (12. sz. 11—19. o.) c. tanulmánya. A szovjet hadvezetés a háború kezdetétől fogva helyesen határozta meg, hogy a támadás főiránya a nyugati (moszkvai) hadászati irány. Ez lehetővé tette a főváros mélyen lépcsőzött védelmi rendszerének kiépítését, amely több védelmi terepszakaszból, illetve védőövből állt és mélysége elérte a

300 km-t. Habár a rendszer kiépítését nem sikerült teljesen befejezni, mégis hadászati jelentőségű volt és nagy szerepet játszott az ellenséges erők felmorzsolásában. Közismerten jól szervezték meg a főváros légvédelmét. 1941. júliusa és decembere között 122 légitámadást vertek vissza, amelyekben 3500 repülőgép vett részt, és ezek közül csupán 230-nak sikerült áttörni. A főparancsnokság a nyugati irányban (amely a front 1/5 részét jelentette) összpontosította a szovjet—német arcvonalon harcoló lövészadosztályok 30%-át, a tüzérezredek 54%-át, a harcocsidandárok 35%-át. Az itt összevont csapatok minőségileg jobbaktak, mint az arcvonal más részein. A továbbiakban a szerző ismerteti, hogy a hadvezetés a védelmi harcok idején hogyan manőverezett a rendelkezésre álló erőkkkel és milyen tartalékokat vont össze december elejére. 1941. október elejétől december első napjáig a lövészadosztályok száma 30-ról 50-re, a lövészdandároké 1-ről 16-ra, a légi hadosztályoké 5-ről 8-ra, a lovashadosztályoké 28-ról 53-ra, a gárda aknavető osztlályoké 1-ről 30-ra, az önálló légvédelmi tüzérsztlályoké 11-ről 16-ra emelkedett. A Legfelsőbb Főparancsnokság tartalékai döntő szerepet játszottak a moszkvai csatában és meggyőzően bizonyították be a szovjet hadászat fölényét a német villámháborús hadászattal szemben. A moszkvai csatában tovább fejlődött a támadó hadműveletek szervezése és vezetése, nevezetesen a főcsapások irányának, illetve az ellentámadásba való átmenet idejének helyes meghatározása. A szerző elemzi még a német hadvezetés hibáit: a tartalékok biztosításának elhanyagolását, a páncélos ékek előrohanási ütemének túlértékelését, a szárnyak biztosításának hiányát. Ez az 1940-es nyugati hadjárat tapasztalataiból levont 1940. november 20-i direktíván alapult, amelynek sablonszerű alkalmazása az erős szovjet ellenféllel szemben megboszosztulta magát.

Ugyancsak ezzel a témakörrel foglalkozik G. ZSUKOV: „A moszkvai csata” c. visszaemlékezése, amelynek első részét („Védelmi harcok”) a 10. sz., a második részt („A szovjet csapatok ellentámadása”) a 12. sz. közli.

N. NOGA: „Az Északi Flotta a külső közlekedési vonalak biztosításában”

(11. sz. 22—29. o.) c. cikke igen érdekes kérdéssel, a Szovjetunió északi kikötőibe irányított hajókaravának történetével foglalkozik. A konvojokat Angliában és Izlandon állították össze — kezdetben 6—10, később 30—40 hajóból. A védelmet, a megegyezés alapján, az angolok biztosították, és ezt erősítette az Északi Flotta a saját hadművelleti övezetében, amibe beletartozott Norvégia igen veszélyes partvidéke, ahol német támaszpontok voltak. Az első karaván még a szállításokról szóló szerződés aláírása előtt, 1941. augusztus 31-én érkezett Arhangelszkbe — veszteség nélkül. 1941-ben még 6 konvoj futott be és 4 tért vissza ugyancsak veszteség nélkül. 1942 elején, amikor a németek kezdték előkészíteni a nyári támadást, nagy erőket vontak össze a szállítások megakadályozására. Ide irányították a „Tirpitz” csatahajót, az „Admiral Scheer”, az „Admiral Lütow” az „Admiral Hipper” nehézcirkálókat, a „Köln” cirkálót, kb. 20 torpedórombolót, több mint 20 tengeralattjárót és kb. 500 repülőgépet. Ettől az időtől fogva kezdődnek a veszteségek, amelyek közül a legnagyobb a „PQ—17”-es karaváné volt. Ez 34 szállítóhajóból és 3 mentőhajóból állt. A közvetlen és távoli biztosításra kirendelt hajók száma meghaladta a szállítóhajókét. Július első napjaiban az angol admirális súlyos hibát követett el, amikor a közvetlen biztosítást elvonta és a németek keresésére küldte. A szállítóhajók lényegében védelem nélkül maradtak a legveszélyesebb szakaszon. 24 szállítóhajó süllyedt el 3350 gépkocsival, 430 harckocsival, 210 bombázórepülővel és 99 316 tonna más rakománnyal. Erre való hivatkozással az angolok beszüntették a szállításokat szeptemberig — a Szovjetunió számára a legnehezebb helyzetben. A szállítások felújítása után a németek ismét nagy erővel támadtak; a „PQ—18”-as karavánból is elpusztult 13 szállítóhajó. A német támadások hatékonysága minimálisra csökkent, miután az Északi Flotta és a szovjet légierők is bekapcsolódtak a karaván oltalmazásába. A 13 szállítóhajóból ugyanis 12 a szovjet erők bekapcsolódása előtt pusztult el. Az oltalmazás jobb megszervezésével — amelyben egyre jelentősebb szerepet kapott az Északi Flotta —, valamint a szovjet—német arcvonal helyzetének válto-

zásával, a norvégiai német erők egy részének kivonásával a veszteségek egyre csökkentek.

Végezetül a szerző táblázataiból idézünk néhány adatot. 1941 és 1945 között a Szovjetunióba 41 hajókaraván érkezett 797 szállítóhajóval. Ebből elpusztult 59 szállítóhajó, valamint 10 mentőhajó. Ugyanezen idő alatt a Szovjetunióból 36 hajókaraván indult 726 szállítóhajóval. Ebből elpusztult 24 szállítóhajó, valamint 7 kísérőhajó.

A második világháború témaköréből magyarországi vonatkozásai miatt megemlítjük még N. GLADKOV: „A Margit-vonal áttörése” (10. sz. 49—54. o.) c. kisebb munkáját. A 4. gárdahadosereg 1944. december 8-ára elérte a Velencei-tó és a Balaton térségét, ahol a Margit-vonalnak nevezett védelmi vonalba ütközött. A szerző azokat a harcokat ismerteti részletesen, amelyekben a főirányban (Börgönd—Székesfehérvár) támadó 20. gárdahadtest második lépcsőjében levő 7. légideszant gárdahadosztály törzsfőnökeként vett részt. December 15-e és 20-a között készítették elő a támadást, amely december 20-án 10 óra 10 perckor kezdődött meg. A 65 percig tartó tűzvédelmi előkészítésben 2000 löveg és aknavető vett részt, és ezzel egyidejűleg az ellenség védelmi vonalaira nagy erejű csapást mértek a harcú repülőik is. A fő védővölvben folyó kétnapos súlyos harc után december 22-én reggel érték el Székesfehérvár délkeleti részét. Az önjáró lövegek után betört a gyalogság is és súlyos utcai harcok kezdődtek. A város december 23-án 13 órára szabadult fel.

A hadosztály az ellenséget üldözve december 25-én Székesfehérvártól 12 km-rel északra elérte a 203-as és 225,5-ös magaslatokat, amelyeket nem tudott menetből elfoglalni. A szerző a továbbiakban azoknak a január közepéig tartó védelmi harcoknak a történetét ismerteti, amelyekben hadosztálya részt vett a fentebb említett térségben. (Lengyel István)

ZEITSCHRIFT FÜR MILITÄR-GESCHICHTE (Német Demokratikus Köztársaság) 1971. 6. sz. — J. KÜBLER: „A »Big Stick«-től a »Good Neighbor«-ig. Az Egyesült Államok Latin-Amerikával kapcsolatos katonapolitikájának négy évtizede.” (645—659. o.) Az Egyesült Államok katonapoli-

tikájában mindig jelentős szerepet játszott a latin-amerikai országokkal szembeni fellépése. Célja: gazdasági, politikai eszközök segítségével e „hátsó ország” meghódítása, kiépítése és minden oldalú biztosítása volt. Amíg a Monroe-doktrína az európai — első sorban angol — befolyás elhárítását célozta, a Big Stick (nagy bunkó) politikai koncepció már az amerikai imperializmus hegemoniáját biztosította a kontinensen. A gazdasági kizsákmányolás politikai terrort is jelentett, erőszakos beavatkozást ezen államok belügyeibe. Az Egyesült Államok agresszív fellépése fokozta a latin-amerikai népek ellenállását, így kénytelen volt rugalmasabb gazdasági módszereket alkalmazni. Az 1930-as évek végén, amikor a második világháború már előre vetette árnyékát, Amerika jelszót változtatott és a „jó szomszéd” viszony fenntartására törekedett, mert szüksége volt e hátsó országok fedezésére. Távol tartotta a latin-amerikai országokat a háborútól, mert ez politikai súlyukat növelte volna, csupán élelmiszer- és nyersanyagszállítmányaikra tartott igényt. Ez a politika nagyon megerősítette az Egyesült Államok gazdasági pozícióit, csak a módszerek változtak meg a cél elérése érdekében. — *H. USCZEK*: „Politika és hadvezetés Scharnhorst katonai elméletében és gyakorlatában.” (660—674. o.) Scharnhorst első műveiben alig emelkedik túl korának katonai elméletének felfogásán, egyetértett a feudálabso-lutisztikus háborús elméletekkel. Egész-séges kritikai beállítottsága révén azonban felismerte a fonákságokat és felfigyelt az új, polgári elemek előretörésére. A forradalmi háborúk az addigi tapasztalatok feldolgozására, az elavult nézetek korrigálására készítettek. Felismerte, hogy a háború sikeres vagy sikertelen kimenetele nem egyedül a szerencsén, balszerencsén, vagy áruláson múlik, hanem mélyen gyökerezik az adott állam belső viszonyaiban. Így elsőnek hozta összefüggésbe a politikai és erkölcsi tényezőket a hadvezetéssel. Látta azt, hogy Poroszország csak abban az esetben győzhet, ha úgy tudja mozgósítani a tömegeket, mint a jakobinusok, akik életüket is feláldozták egy eszméért. Az 1792—93-as események elemzésekor írta

le első ízben Scharnhorst, hogy összefüggés van egy állam politikai rendje, háborús céljai és hadviselési módja között. Az 1806-os események vizsgálata után látta be, hogy a hadseregreform csak politikai és társadalmi változásokon épülhet. Ezek a nézetek megegyeztek korának haladó polgári nézeteivel, amelyek társadalmi reformokat sürgettek, de a forradalmi átalakulástól féltek. Schranhorst nem foglalkozott a háború tudományos-filozófiai oldalával, megjelenési formáival, és nem hagyott hátra összefüggő életművet a háborúról és hadművészetéről vallott nézeteiről, de Clausewitz felismeréseinek elindulva főleg a politika és hadvezetés összefüggése területén megfogalmazott újabb felismeréseivel jelentősen hozzájárult a katonai elmélet tudománnyá történő fejlődéséhez. A francia forradalom a tömegekre irányította figyelmét, így megfogalmazhatta azt a tételt, hogy a háború a politika folytatása egyik vagy másik osztály érdekében. Nézeteinek haladó oldala ma is fontos pillér a háborúról vallott marxi tanításnak. — *Olav GROEHLER*: „A német fasiszta légierő a második világháború utolsó szakaszában.” (686—705. o.) 1944 őszére a fasiszta hadsereg és légierő pótolhatatlan veszteségeket szenvedett mind haditechnikában, mind emberanyagban. Főleg a háború utolsó szakaszában, amikor már német földön folytak a küzdelmek, vált világossá, milyen szoros a kapcsolat a gazdasági potenciál és hadviselés módja között. Az 1944-es év harmadik negyedévi termelése 14 329 repülőgéppel messze túlszárnyalta az 1941. évi összer-termelést és elérte az abszolút csúcspontot. A számbeli fölény azonban, főleg nyersanyaghiány miatt, a minőség rovására ment. 1943 óta a légi fölény egyértelműen a szovjet, illetve szövetséges erők kezében volt. 1945-ben már csak kis bevetéseket tervezett a fasiszta hadvezetés. Utolsó erőfeszítésre a Visztula—Odera hadművelet idején került sor, amikor a németek jelentős átcsoportosítást hajtottak végre, és a nyugati arcvonalat szinte védelem nélkül hagyták. Ez az összevonás már nem tudta megmenteni a harmadik birodalmat a teljes összeomlástól — *V. A. MACULENKO*: „A szovjet csapatok hadműveleti álcázása a Nagy Honvédő Háború támadó hadműveleteiben.”

(674—685. o.) A hadműveleti álcázás a moszkvai csatában bontakozott ki első ízben eredményesen, a fasiszta hadsereg ekkor még a hadászati kezdeményezést a kezében tartotta, eszközök és erők tekintetében pedig fölényrel rendelkezett. A sztálingrádi ellentámadásnál 1942 nyarán és őszén nyugati irányban folytak álcázó támadások, ezzel terelték el a figyelmet a téli délnyugati offenzíváról. A szovjet hadvezetés a siker érdekében elrendelte, hogy csapatmozdulatok csak éjjel hajthatók végre légi biztosítással, menetelés közben a rádióösszeköttetés szüneteljen, írásbeli parancsok helyett csak szóbeli közlés alkalmazható. A fasiszta vezetők emlékirataikban ámulva emlékeznek meg a kiváló szovjet hadműveleti álcázásról. A kaukázusi harcok idején már felhasználták a sztálingrádi tapasztalatokat is, így az álcázás eszközeit és módszereit tekintve még sokrétűbb volt. A kurszki harcok idején a szovjet csapa-

tok már bizonyos területen fölényrel rendelkeztek. A háború harmadik szakaszában a hadműveleti álcázásnak lényegesen kedvezőbb feltételei alakultak ki, mivel a hadászati kezdeményezés egyértelműen a szovjet hadvezetés kezében volt. Olyan új módszereket vezettek be, mint az egy arcvonalt több frontsávjában egyidejűleg végrehajtott erőszakos felderítés, a légierők aktív tevékenysége a fő- és mellékirányokban, a hadászati irányban indítandó támadó hadműveletek előkészítése mellékirányban indított támadással stb. — A folyóirat általános áttekintést ad a Szovjetunióban megjelent Engelsről szóló irodalomról: könyvekről, összefoglaló értékelésekről és tanulmányokról; a Nagy Honvédő Háború megindulásának 30. évfordulóján Moszkvában rendezett tudományos konferencia témáiról, valamint Karl Liebknecht születésének 100. évfordulóján a flotta tisztképző főiskolájában rendezett elméleti konferenciáról. (*Rákóczi Katalin*)